

Зінаїда ВАРВКІНА,
старший викладач,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
м. Київ (Україна)
Ірина СТОГНІЙ,
старший викладач,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
м. Київ (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ

Нині вищі навчальні заклади орієнтуються на підготовку спеціалістів принципово нового типу, із розвиненим перспективним і ситуативним мисленням, які вміють самостійно корегувати засоби професійної діяльності. На жаль, традиційні методи навчання не можуть повною мірою забезпечити професійну адаптацію спеціалістів, їх саморозвиток за умов постійних соціальних змін.

Тому доцільним є здійснення процесу професійної підготовки на гнучкому поєднанні методів, які забезпечують спостереження реальної практичної діяльності, участь у ній, а також її моделювання в аудиторних умовах. Одним із напрямів інтенсифікації навчальної діяльності студентів, оволодіння ними професійної мовленнєвої майстерності є використання методів імітаційного моделювання.

Методи моделювання являють собою опосередковане практичне або теоретичне дослідження об'єкта, під час якого вивчається не він сам, а допоміжна система, що знаходиться в певній об'єктивній відповідності до об'єкта, що вивчається. Така система здатна замінити його на певних етапах пізнання, і в кінцевому результаті дослідження вона дає інформацію про сам модельований об'єкт.

Практична діяльність студентів у період проходження різних видів практики доповнюється моделюванням її в аудиторних умовах, що сприяє формуванню у них наукового підходу до організації професійної діяльності в цілому та до окремих її аспектів. Цей метод, на наш погляд, має важливе значення для розвитку творчих здібностей майбутніх спеціалістів.

Перевага методів ігрового імітаційного моделювання полягає у тому, що вони, крім реалізації навчальних цілей (засвоєння знань, розвиток та закріплення умінь і навичок), забезпечують розвиток особистості та формування у неї інноваційного мислення та поведінки, зняття стереотипів, формують навички роботи у групі і готовність до співробітництва.

Серед методів ігрового імітаційного моделювання виокремлюємо такі: аналіз конкретних мовних ситуацій, активний соціально-психологічний тренінг, ігрове проектування, ситуативно-рольові ігри, рефлексорні ігри тощо. У цій роботі спробуємо розкрити методика проведення ситуативно-рольові гри «Оратор».

Аналізуючи функціональну структуру професійної діяльності майбутніх економістів, увагу студентів звертаємо на ділове спілкування як важливу складову частину життєдіяльності людини, включаючи професійну сферу. Професія економіста передбачає встановлення різноманітних соціальних зв'язків та міжособистісних взаємин із різними категоріями населення. Цим і обумовлена актуальність проблеми підготовки спеціалістів до проведення переговорів, діалогу, встановлення контактів, взаємодії і партнерства за умов інтеграційних соціально-економічних систем.

Сфера спілкування обумовлюються соціальними функціями людей, їх місцем у різнобічних взаєминах. У формальному і неформальному спілкуванні майбутній спеціаліст повинен керуватися моральними і правовими нормами. У різних ситуаціях спілкування, виступаючи у тих чи інших соціальних ролях (керівник, підлеглий, член трудового колективу), людина ніби одягає «маску».

Розглядаючи спілкування як специфічну форму взаємодії з іншими людьми, потрібно наголосити на необхідності оволодіння спеціальними знаннями, вміннями і навичками, які класифікуються як професійні. Успіх ділового спілкування часто залежить від мовленнєвої професійної, комунікативної і психологічної компетенції. Оволодіння цим комплексом якостей і буде виражати готовність майбутніх спеціалістів до роботи з людьми.

Мовленнєва професійна компетенція – це система умінь і навичок, використання знань під час фахового спілкування для передавання певної інформації [3, с.18]. Спеціаліст, який достатньо володіє мовленнєвою професійною компетентністю, забезпечує особливу динаміку у сприйнятті інформації та впевненість у її озвучуванні. Знання теми спілкування, уміння послуговуватись нормами усної літературної мови викликають довіру і повагу у співрозмовників. Під час вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» студенти зорієнтовані на осмислення цілеспрямованого використання виражальних засобів мови залежно від стилю, жанру, типу мовлення, на встановлення міжособистісних стосунків у різних життєвих ситуаціях.

Однією з характерних ознак мови професійного спілкування є діалогічність. Професійна діяльність потребує обміну думками, обговорення певних проблем чи окремих питань, прийняття рішень, тому фахівці вступають у безпосередній словесний контакт, і комунікативний процес між ними протікає як активна мовленнєва взаємодія [3, с. 53].

Серед основних завдань, крім засвоєння закономірностей спілкування, важливе місце займає формування комунікативної професійно орієнтованої компетенції майбутніх спеціалістів.

Комунікативна професійно орієнтована компетенція – це система знань, умінь і навичок, потрібних для ефективного спілкування [2, с. 21]. Отже, у професійному спілкуванні потрібно володіти сумою знань про мову, вербальними і невербальними засобами спілкування, вміти говорити, чути і слухати, заохочувати до взаємодії, переконувати, викликати довіру тощо. І все це ефективно застосовувати у конкретному спілкуванні в ролі адресанта і адресата. А наявність таких якостей, як спостережливість, уважність, доброзичливість, ситуативна адаптованість є необхідною вимогою у системі міжособистісних взаємин. Професійно комунікативна компетенція обов'язково репрезентує і професійні знання.

Економіст виступає носієм і передавачем різноманітної інформації, що обумовлює необхідність володіння професійними якостями «оратора». Ефективне спілкування з різними категоріями населення, нові підходи до людей у процесі ділового партнерства – все це вимагає від спеціаліста уважного ставлення до мистецтва живого слова.

Вивчення рівня готовності студентів до професійної діяльності дозволяє зробити висновок про те, що у більшості майбутніх економістів ще недостатньо розвинене вміння вести бесіду, слухати співрозмовника, ставати на позицію іншої людини, зрозуміти її, створити доброзичливу атмосферу та не провокувати конфлікт. Все це може призвести до зниження якості професійно-практичної діяльності, а, відповідно, до зниження ступеня задоволення роботою в цілому.

Тому велике значення в контексті професійної підготовки має курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)». У процесі вивчення дисципліни студенти ознайомлюються з різними видами вербального спілкування: міжособистісного і масового, неформального і офіційного, безпосереднього і опосередкованого, усного і письмового, діалогічного і монологічного. Кожен із цих видів спілкування обумовлює стиль і жанр тексту, через який передається найрізноманітніша інформація.

Основним джерелом набуття комунікативної компетенції, на думку Щербань П.М, є досвід, загальна ерудиція і спеціальні наукові методи. Автор підкреслює, що найбільшу результативність забезпечують методи ігрового імітаційного моделювання, а саме: аналіз ситуації спілкування, активний соціально-психологічний тренінг, інноваційні, ділові, ситуативно-рольові ігри [4, с. 32]. Метою проведення ситуативно-рольові гри «Оратор» є розвиток мовленнєвих і психологічних якостей учасників гри (майбутніх спеціалістів), необхідних для вміння працювати з людьми.

Завдання гри:

- показати місце і роль мовної культури у структурі професійних вимог і діяльності майбутніх економістів;
- сформувати вміння і навички мовного спілкування, організаторські якості;

- розвивати навички групового співробітництва, ефективної взаємодії з іншими людьми;
- розвивати і закріпити вміння аргументовано вести дискусію.

У процесі проведення гри завдання викладача – забезпечити погляд учасників на себе зі сторони, допомогти їм розкрити свої сильні і слабкі сторони під час спілкування в конкретній ситуації, звернути увагу на культуру мовлення та на невербальні засоби спілкування, виявити основні труднощі у змодельованій ситуації.

Ситуативно-рольова гра «Оратор» – це сприятлива передумова для засвоєння основних правил ділового спілкування майбутніх спеціалістів. Як відомо, основні правила спілкування недостатньо просто розуміти, їх потрібно усвідомити і закріпити на прикладі практичних ситуацій. Тому моделювання таких ситуацій і програвання їх під час навчального процесу дає можливість студентам побачити себе зі сторони, оцінити свої знання та вміння, використати технічні прийоми спілкування.

Під час гри всі учасники отримують живе, емоційне уявлення про ситуацію, яка склалася, про проблеми і можливі шляхи їх подолання. Накопичений під час рольової гри досвід обговорюється і оцінюється усіма учасниками, а запропоновані рекомендації можуть бути деталізовані педагогом. За необхідності ситуативно-рольова гра може бути повторена із врахуванням зроблених зауважень.

Структура ігрового комплексу. У грі беруть участь керівник (викладач) гри, ігрові групи (команди по 3-5 чоловік, які моделюють різні ситуації спілкування із передбачуваними виступами і програванням ролей). Кількість таких команд залежить від чисельності учасників гри. До складу ігрового комплексу входить також група експертних суддів із трьох осіб.

Керівник ділової гри розподіляє учасників по командах, проводить інструктаж, консультує з усіх питань, які виникають під час підготовки, слідкує за регламентом, здійснює взаємодію команд відповідно до структури гри та її правил. Саме він підбиває остаточні результати, робить аналіз успіхів та прорахунків.

Ігрові групи. У ролі «ораторів» виступають по черзі всі команди ігрового комплексу. Основне їх завдання – представити на захист один із видів усного контактного виступу за умов модельованої ситуації спілкування відповідно до заданих параметрів: тема виступу, склад слухачів або співрозмовників, ситуація спілкування, форми усного контактного спілкування.

Виходячи із запропонованої ситуації, члени команди визначають основні соціальні ролі. Програвання кожної ролі допускає певний стиль і тональність тексту, манеру поведінки тощо.

Порядок проведення гри. Ситуативно-рольова гра «Оратор» складається з п'яти етапів.

1. Підготовчий етап. Пояснення мети і завдань ділової гри, її суті і призначення, правил поведінки, правил суддівства та експертизи. Поділ на команди.

Вибір виду виступу. Керівник пропонує види виступів: виступ керівника на зборах (трудового колективу, творчого об'єднання); виступ із науковою

доповіддю (на науковій конференції, круглому столі, семінарі); проведення бесіди; розмова керівника установи, офісу, підприємства з підлеглим; неофіційна бесіда (розмова) колег тощо. Команди вибирають вид виступу.

Вибір теми виступу. Тему пропонує керівник або її вибір здійснюють учасники гри. Слід відмітити, що вибір єдиної теми для обговорення в різних ситуаціях дозволяє учасникам більш глибоко осмислити закономірності побудови розмови. За такої умови яскравіше проявляються стильові і жанрові особливості у різних ситуаціях спілкування.

Занурення учасників гри у проблему. Проговорюються можливі суспільні і професійні ситуації спілкування, взаємодія спеціаліста з різними категоріями населення, виявляється специфіка та особливості вербального і невербального спілкування.

2. Колективне вирішення проблеми. Організація внутрішньо групової взаємодії. Вибір лідера команди. Обговорення поставленого завдання, проблеми і її можливого вирішення. Кожен член команди розкриває своє бачення модельованої ситуації з її можливими ролями. Всі пропозиції фіксуються і обговорюються стосовно поставлених керівником критеріїв: склад аудиторії, вид виступу і ситуації, регламент часу, місце проведення. Обговорюється необхідна для виступу інформація, змодельована ситуація, уточнюються соціальні ролі, вибудовується сюжетна канва ситуації. Коли модельована ситуація опрацьована, здійснюється розподіл ролей між учасниками команд, даються рекомендації кожному учаснику щодо тексту його виступу, можливих прийомів і засобів мовної виразності. Члени команди самостійно працюють над своїм текстом.

3. Індивідуальна підготовка кожного члена команди. Відповідно до визначення соціальної ролі кожен учасник працює над розробкою тексту, звертаючи увагу на правильний вибір стилю, визначення тональності мовлення, стилю поведінки, прийомів спілкування з аудиторією (співрозмовником), на створення свого іміджу. У процесі індивідуальної підготовки учасник повинен спрогнозувати можливі варіанти поведінки аудиторії (співрозмовника), реакцію на інформацію, щоб бути готовим до корегування самого ходу спілкування, до варіювання методами і прийомами спілкування. Потрібно продумати різні варіанти можливих запитань і відповіді на них.

4. Захист виступів. Між командами встановлюється черговість виступів за різними принципами: самоініціатива, жеребкування, за призначенням керівника. Він проводить інструктаж, регламентує хід гри. У процесі гри члени інших команд можуть активно включатися як слухачька аудиторія(учасники конференції, члени трудового колективу).

5. Завершальний етап гри. Гра завершується виступом експертів і підбиттям підсумків. Аналізуючи проведення гри, керівник особливу увагу звертає на поставлену перед гравцями мету та її реалізацію. Акцентується увага на ступені готовності учасників до мовного спілкування в різних суспільних і професійних ситуаціях, вказується на певні недоліки і проблеми, які потребують подальшого корегування. Особлива увага звертається на вміння захищати, відстоювати свою точку зору, коректно і грамотно дискутувати. Зокрема, керівник відзначає найбільш яскраві та вдалі моменти гри .

Наприкінці обговорюються питання про доцільність гри, її можливості та перспективи у професійній діяльності майбутніх економістів.

Таким чином, використання на практичних заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) одного із методів ігрового імітаційного моделювання, а саме ситуативно-рольової гри «Оратор», показало, що студенти краще засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, набувають навичок практичного послуговування мовними засобами вираження думки залежно від мети і змісту висловлювання. А найголовніше у студентів формуються комунікативні компетенції, які особливо потрібні у професійному спілкуванні.

Література

1. Кубрак О. В. Етика ділового та повсякденного спілкування: Навчальний посібник з етикету для студентів. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. 208с.
2. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навч. посібн. –2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2006. С.21.
3. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. 2-ге вид., виправ. і доповнен. Київ: Алерта, 2011. 696 с.
4. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищому навчальному закладі: Навч. посібн. Київ: Вища школа, 2004. 207 с.